

Dokumenttype	NOU 1991:13	Dokumentdato	1991-05-10
Tittel	Seksuelle overgrep mot barn - straff og erstatning		
Utvalgsleder	Bjerke, Regine Ramm		
Utgiver	Justis- og politidepartementet		
Oppnevnt	1989-12-00	Sider	105
Note	Trykt vedlegg bl. a. : Sakkyndige utredninger og sammendrag av dommer		
Kapittel	Sammendrag av utredningen		

I utredningen vurderer arbeidsgruppen behovet for, og fremmer forslag til, endringer i straffeloven, skadeserstatningsloven, foreldelsesloven og forskiftene om statlig erstatning til voldsofre. Forslagene tar sikte på å skjerpe samfunnets reaksjoner mot seksuelle overgrep mot barn, og øke muligheten for at de som har vært utsatt for slike overgrep skal få dekket de økonomiske og ikke-økonomiske tap som følger av overgrepene.

Kapittel Sammendrag av utredningen

I kapittel 1 gjøres det rede for arbeidsgruppens sammensetning, mandat og arbeidsmåte. Arbeidsgruppen har hatt 21 møter, herunder møter med representanter for påtalemyndigheten og fra Støttesenteret mot Incest i Oslo. Arbeidsgruppen har gjennomgått alle fellende lagmannsrettsdommer om sedelighetsforbrytelser mot barn avsagt i 1988-1989, og alle ankesakene som er avgjort av Høyesterett fra 1987 til oktober 1990, samt enkelte dommer fra før dette tidsrommet (vedlegg 1). Arbeidsgruppen har også innhentet redegjørelser fra barnelege Helge Michalsen og psykologene Anne Poulsson og Toril Ursin Boe om skadevirkningene av seksuelle overgrep mot barn og enkelte andre spørsmål (vedlegg 2).

Kapittel Sammendrag av utredningen

I kapittel 2 foretar arbeidsgruppen en oppsummering av utredningene i vedlegg 2 om de somatiske, psykosomatiske, psykiske og sosiale skadevirkningene av seksuelle overgrep mot barn, og forhold som øker skadevirkningene. Dessuten ser arbeidsgruppen på omfanget av seksuelle overgrep mot barn.

Kapittel Sammendrag av utredningen

I kapittel 3 gis først en innføring i gjeldende straffebestemmelser som rammer seksuelle overgrep mot barn. Deretter gis en oversikt over rettsvirkningene av at et overgrep faller inn under den ene eller andre av kategoriene samleie, utuktig omgang eller utuktig handling. I reformdelen drøfter arbeidsgruppen hvordan grensedragningene passer i saker om seksuelle

overgrep mot barn. Det pekes på at grensedragningen mellom utuktig omgang og utuktig handling erfaringsmessig byr på bevisproblemer ved overgrep som består i manuell berøring av kjønnsorganene. Arbeidsgruppen kommer likevel til at skillet mellom utuktig handling og utuktig omgang ikke bør foreslås opphevet, fordi det kan være meget stor forskjell i straffverdighet mellom utuktig omgang og utuktig handling. Etter arbeidsgruppens oppfatning er imidlertid de rettslige konsekvensene av sonderingen for store. Hvorvidt et overgrep faller inn under kategorien utuktig omgang eller utuktig handling har idag avgjørende betydning blant annet for strafferammen, foreldelsesfristen, retten til bistandsadvokat og adgang til å få oppreisning. Arbeidsgruppen foreslår derfor i andre deler av utredningen flere lovendringer som medfører at forskjellen i rettsvirkninger mellom grove tilfeller av utuktig handling med barn under 16 år og utuktig omgang med barn under 16 år, reduseres.

Også grensedragningen mellom samleie og annen utuktig omgang byr på bevisproblemer der fornærmede er et barn. Arbeidsgruppen foreslår likevel ikke at skillet oppheves. Inntrengning i kroppens hulrom oppleves som den mest krenkende form for overgrep, noe som fortsatt bør gjenspeiles i straffeloven. Da inntrengning av penis i munn/hals i følge sakkyndige har vel så store skadevirkninger som inntrengning i vagina eller anus, foreslår arbeidsgruppen at definisjonen av samleie i straffeloven § 213 endres, slik at også oralt samleie omfattes. Arbeidsgruppen foreslår også at inntrengning med gjenstander i vagina eller endetarmsåpningen skal likestilles med samleie.

For at straffeloven uttrykkelig skal markere den økte straffverdigheten av at overgriperen er barnets omsorgsperson, foreslår arbeidsgruppen en endring av strl § 209 som vil gjøre det klart at strl § 209 kommer til anvendelse der overgriperen opptre i en foreldrerolle.

Der et seksuelt overgrep har medført betydelig skade på legeme eller helse, utvides i en del tilfelle strafferammen (se dagens § 192 og § 195). Som de sakkyndige utredningene viser, fører seksuelle overgrep mot barn ofte til meget store psykiske problemer for den som har vært utsatt for overgrepet. For å sikre at de alvorligste psykiske skadevirkninger omfattes av lovens begrep "betydelig skade på legeme eller helbred", foreslår arbeidsgruppen at strl § 9 endres.

Kapittel Sammendrag av utredningen

I kapittel 4 behandles straffutmålingen. Innledningsvis angis strafferammene etter gjeldende rett i en del praktiske tilfeller. Deretter foretas en gjennomgang av straffutmålingen i saker om utuktig omgang med barn som har vært avgjort av Høyesterett i perioden 1987 til oktober 1990, og i saker om utuktig handling med barn som har vært avgjort i perioden 1980 til oktober 1990. Sakene gjelder straffutmålingen for 41 personer som var dømt for utuktig omgang med barn under 14 år (strl § 195), 5 personer som var dømt for utuktig omgang med noen mellom 14 og 16 år (strl § 196) og 6 personer som var dømt for utuktig handling med noen under 16 år (strl § 212 annet ledd).

I de sakene hvor domfelte hadde hatt utuktig omgang med barn under 14 år, varierte straffen fra betinget fengsel i 8 måneder til ubetinget fengsel i 6 år (og bemyndigelse til å anvende sikringsmidler i inntil 5 år). I de av sakene hvor gjerningsmannen var barnets biologiske far (8 saker), varierte straffen fra fengsel 1 år 6 måneder til fengsel i 5 år (og bemyndigelse til å anvende sikringsmidler i inntil 5 år). I halvparten av sakene hvor gjerningsmannen var barnets far, lå straffen mellom 1 år 6 måneder og 2 år - og de øvrige sakene tyder på at det skal foreligge særlig graverende forhold for at straffen settes høyere enn dette. Motsatt må det foreligge spesielle forhold for at straffen skal bli lavere. Når det derimot gjelder andre omsorgspersoner, ser det ut til at straffen er lavere.

Der overgriperen ikke er omsorgsperson og det ikke er brukt vold, går straffen ikke over 1 år 6 måneder, som regel ligger den en del lavere. Har det skjedd voldtekt, øker straffen som oftest vesentlig - i alle fall ved voldtekt til samleie.

I de 5 sakene hvor gjerningsmannen var dømt for utuktig omgang med barn mellom 14 og 16 år (strl § 196), varierte straffen mellom 45 dager betinget fengsel og fengsel i 1 år 9 måneder. Voldsbruk og fornærmedes skader er tillagt stor vekt. I de 6 sakene som gjaldt utuktig handling med barn under 16 år (strl § 212 annet ledd), varierer straffen mellom 25 dager betinget fengsel og 8 måneders fengsel, hvorav 5 måneder var betinget. De strengeste dommene gjaldt misbruk av flere barn over et lengre tidsrom.

Arbeidsgruppen foretar også en mer summarisk gjennomgang av straffutmålingen i lagmannsrettssakene fra 1988 til 1989, i alt 156 saker (166 domfelte). Deretter gjennomgår arbeidsgruppen de straffutmålingsmomenter som det legges vekt på i saker om seksuelle overgrep mot barn.

I reformdelen peker arbeidsgruppen på de forhold ved seksuelle overgrep mot barn som gjør dem til særlig alvorlige forbrytelser. Det pekes også på at den kunnskapen man nå har om skadevirkningene av slike overgrep og omfanget av overgrepene, viser at seksuelle overgrep mot barn er et alvorlig samfunnsproblem. På denne bakgrunn konkluderer arbeidsgruppen med at straffenivået er lavt sammenlignet med nivået for enkelte andre forbrytelser, for eksempel ran og bedrageri. Det pekes på at bekjempelse av seksuelle overgrep må skje ved ulike virkemidler, og at ett er en sterkere markering ved hjelp av straffesystemet av at seksuelle overgrep mot barn er fullstendig forkastelig. Arbeidsgruppen antar at økt straffenivå kan styrke samfunnets normer på dette området, og dermed bidra til økt oppdagelsesrisiko, heving av den mentale terskel mot overgrep hos gjerningsmenn og lettelse av skyldfølelsen hos den som har vært utsatt for overgrep. De hensyn som taler mot økt straffenivå - blant annet hensynet til gjerningsmannens sosiale tilpasning etter endt soning og den tilleggsstraff som ligger i den sosiale fordømmelse av gjerningsmannen - må tillegges vekt, men arbeidsgruppen kommer likevel til at straffenivået bør heves. Arbeidsgruppen peker imidlertid på at personer som er dømt for seksuelle overgrep mot barn bør gis et tilbud om hjelp under soningen.

Dagens strafferammer er ikke til hinder for at det utmåles strengere straffer. Arbeidsgruppen foreslår likevel at det, for å markere alvorlet i seksuelle overgrep mot barn og signalisere at det bør utmåles strengere straffer, fastsettes en høyere maksimumsstraff for de tilfellene der utuktig omgang med barn under 14 år eller utuktig handling med mindreårige er skjedd under særdeles skjerpene omstendigheter, og at det angis hvilke momenter som skal tas inn i vurderingen av om det foreligger særdeles skjerpene omstendigheter. Arbeidsgruppen foreslår også en heving av strafferammen der utuktig omgang med noen mellom 14 og 16 år skjer under nærmere angitte skjerpene omstendigheter.

Kapittel Sammendrag av utredningen

I kapittel 5 gjennomgår arbeidsgruppen innledningsvis dagens regler om foreldelse av adgangen til å reise straffesak. Foreldelsesfristen avhenger av maksimumsstraffen for den straffbare handlingen. Utuktig omgang med barn under 14 år foreldes derfor etter 10 år, men etter 15 år hvis omgangen var samleie, og etter 25 år hvis barnet har fått betydelig skade på legeme eller helbred. Utuktig omgang med noen mellom 14 og 16 år foreldes etter 10 år. Utuktig handling med noen under 16 år foreldes som hovedregel etter 5 år.

Ved seksuelle overgrep mot barn går det ofte lang tid før overgrep anmeldes. Arbeidsgruppen gjennomgår forhold som forklarer dette, herunder at så lenge barnet står i et avhengighetsforhold til overgriper, er det vanskelig å anmelde forholdet, at skadevirkningene kan melde seg sent, og at

det tar tid å bearbeide sine reaksjoner på overgrep nok til å make å anmelde forholdet. Adgangen til å reise straffesak kan dermed være foreldet før det har blitt aktuelt for fornærmede å anmelde forholdet. For fornærmede kan det være et problem at det ikke kommer til straffesak og dermed ikke fra samfunnets side skjer en skyldplassering, synliggjøring, og markering som kan få gjerningsmannen og omgivelsene til å forstå alvor i handlingen. Arbeidsgruppen undersøker på denne bakgrunn hvilke vurderinger som ligger til grunn for dagens foreldelsesfrister, og vurderer de hensynene som ligger til grunn for foreldelsesreglene i lys av de særlige forhold som knytter seg til seksuelle overgrep mot barn. Arbeidsgruppen konkluderer med at dagens foreldelsesfrister til dels er for korte. Vedtakelse av forslaget i kapittel 4 om å fastsette høyere maksimumsstraff for de tilfellene der utuktig omgang med barn under 14 år eller utuktig handling med mindreårige er skjedd under særdeles skjerpene omstendigheter, vil imidlertid medføre en økning av foreldelsesfristene, fordi den maksimumsstraffen som skal legges til grunn ved beregning av foreldelsesfristene øker. Foreldelsesfristene vil bli henholdsvis 25 år (utuktig omgang med barn under 14 år), og 10 år (utuktig handling med noen under 16 år). Foreldelsesfristen vil fortsatt være 10 år for utuktig omgang med noen som er mellom 14 og 16 år. Arbeidsgruppen antar fristene dermed blir tilstrekkelig lange, og at det derfor ikke er behov for en spesialregel om foreldelsesfrister ved seksuelle overgrep mot barn. Dersom forslagene i kapittel 4 ikke skulle bli vedtatt, eller man av andre grunner ønsker en spesialregel, anbefaler arbeidsgruppen en bestemmelse om at de aktuelle forbrytelser under ingen omstendighet foreldes før fornærmede har nådd en viss alder. Arbeidsgruppen antyder en alder på 25 år.

Kapittel Sammendrag av utredningen

I kapittel 6 gis først en kort oversikt over de reglene i skadeserstatningsloven som er aktuelle når fornærmede krever erstatning fra gjerningsmannen. Idag er det regelen om oppreisning for ikke økonomisk tap (skl § 3-5) som i praksis har størst betydning. Arbeidsgruppen går derfor grundig inn på gjeldende regler og praksis med hensyn til utmåling av oppreisning. Stor oppmerksomhet vies Høyesteretts dom i Rt 1988 s 532, hvor Høyesterett blant annet uttalte at mye ville være vunnet ved en normering av oppreisningsbeløpene i sedelighetssaker, og at den normerte erstatningen i voldtektsaker burde settes til kr 30.000. Arbeidsgruppen gjennomgår utmåling av oppreisning for seksuelle overgrep mot barn i lagmannsrettene i 1988-1989, og finner at gjennomsnittet lå rundt kr 30.000, selv om det i enkeltsaker ble gitt opptil 150.000 kr. Arbeidsgruppen er ikke enig i at oppreisningen for seksuelle overgrep mot barn bør normeres. Videre kommer arbeidsgruppen til at oppreisningsnivået i saker om seksuelle overgrep mot barn er lavt, blant annet sett i lys av de momenter som skal tillegges vekt i henhold til dommen i Rt 1988 s 532. Det er også lavt sammenlignet med oppreisningsnivået i alminnelige personskadesaker og saker om uberettiget straffeforfølgning for seksuelle overgrep mot barn. En heving av oppreisningsnivået må skje gjennom domstolens praksis, men arbeidsgruppen foreslår at loven nevner momenter som skal tillegges vekt ved utmålingen, for på den måten å signalisere at oppreisningsnivået bør heves. Arbeidsgruppen foreslår videre at adgangen til å pålegge gjerningsmannen å betale oppreisning til fornærmede etter skl § 3-5 første ledd bokstav b utvides til også å gjelde ved grove former for utuktig handling. Når det gjelder andre erstatningsposter, peker arbeidsgruppen på at den kunnskapen man nå har om konsekvensene av seksuelle overgrep mot barn, viser at overgrepene kan være så skadelige at fornærmede lider tap i fremtidig erverv og/eller får varig men. For overgrep som er foretatt etter 18 desember 1987 vil det være bestemmelsen om normert erstatning der skadelidte er under 16 år på skadetidspunktet (skl § 3-2 a), som er aktuell ved slike

krav. Arbeidsgruppen frykter at vilkårene for erstatning etter § 3-2a kan være vanskelig å oppfylle der skadene i det vesentlig er av psykisk eller sosial art, og foreslår en lovendring slik at erstatning i slike tilfeller skal kunne utmåles etter de alminnelige regler. Endelig foreslår arbeidsgruppen en særregel om foreldelse av krav om erstatning for seksuelle overgrep mot barn som innebærer at kravet ikke foreldes før fornærmede fyller 25 år.

Kapittel Sammendrag av utredningen

I kapittel 7 gjennomgår arbeidsgruppen vilkårene for at det ytes statlig erstatning, og fylkesmennenes og erstatningsnemndas praksis i saker om seksuelle overgrep mot barn. Gjennomgangen viser at erstatningsnivået er høyere etter voldsofferordningen enn ved domstolene. Deretter vurderes behovet for endringer av forskriftene. Arbeidsgruppen foreslår ikke å endre regelen om at det straffbare forholdet som hovedregel skal anmeldes, da unntaksregelen praktiseres liberalt i saker om seksuelle overgrep mot barn. Regelen om at skadevolderen (gjerningsmannen) varsles om erstatningskravet, har medført at enkelte ofre for seksuelle overgrep har unnlatt å søke om erstatning av frykt for represalier. Likevel kommer arbeidsgruppen til at grunnleggende rettssikkerhetshensyn tilsier at skadevolderen får rett til å uttale seg i saken, og at han derfor må varsles. Arbeidsgruppen foreslår at det gis adgang til å yte høyere erstatning enn ordningens maksimumsbeløp i saker der skadevolderen ved dom er pålagt å betale et høyere beløp.

Kapittel Sammendrag av utredningen

I kapittel 8 gjennomgår arbeidsgruppen for helhetens skyld ordningen med billighetserstatning fra statskassen. Ordningen har praktisk betydning der det seksuelle overgrepet mot et barn fant sted før 1 januar 1975, fordi disse tilfellene ikke omfattes av ordningen med voldsoffererstatning. Ordningen er verken lov- eller forskriftsregulert, og administreres av Stortinget. Det er derfor ikke aktuelt for arbeidsgruppen å foreslå reformer.

Kapittel Sammendrag av utredningen

I kapittel 9 gjennomgås de administrative og økonomiske konsekvenser av forslagene. Forslagene består i justeringer av eksisterende regler, og foranlediger ikke administrative endringer. De vil kunne medføre et noe øket press på politi, påtalemyndighet, domstolene og fengslene, men på den annen side kan de også bidra til at omfanget og skadevirkningene av seksuelle overgrep mot barn reduseres, noe som vil redusere presset på de samme myndigheter og på det offentlige hjelpeapparat.

Kapittel Sammendrag av utredningen

I kapittel 10 er det inntatt en oversikt over arbeidsgruppens forslag til lov- og forskriftsendringer.
